

Yusuf Ziya Bey

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı Devleti büyük bir yenilgi yaşadı. Taraflar önce Ayastefanos Antlaşması'nı kısa bir süre sonra da Berlin Antlaşması'nı imzaladı. Osmanlı Devleti her iki antlaşmayla da çok ağır bir bedel ödedi. Rusya Başvekili Gorthchakov'un "kariyerimin en karanlık sayfası" dediği Berlin Kongresi'nin sonucunda yeni Osmanlı-Rus sınırı belirlendiği gibi Elviye-i Selâse Bölgesi Rusya'ya terk edildi. Böylece bölgede kırk yıl sürecek esaret hayatı da başlamış oldu.

İşgal sonrası Oltu ve civarında Ruslara karşı verilecek mücadelede öne çıkan yerel isimlerin başında Tâhirbeyzâde Yusuf Ziya Bey (Haşimoğlu) gelmekteydi. Yusuf Ziya Bey, 1886'da Oltu'da doğdu. Babası Tâhir Bey, annesi Hanife Hanım'dır. 1853 Kırım Savaşı mücahitlerinden Haşim Bey'in de torunudur. Kendisi Oltu'da Rus ilkokulunu tamamladı, bir müddet de medreseye devam etti. Ancak eğitimini dönemin şartları ve ailevi sebeplerden dolayı devam ettiremedi. Hayatının bu yıllarında Rus jandarma teşkilatlarında paralı asker olarak çalıştı. Rusçayı okuyup yazacak kadar, Ermeniceyi konuşacak kadar bilmekteydi.

Yusuf Ziya Bey

Ruslar, Oltu ve civarında kurdukları askerî ve idarî yapıyı Büyük Savaş'tan çekilinceye kadar sürdürdü. Oltu bölgesinin stratejik konumundan dolayı da çok miktarda askeri bu bölgeye konuşlandıran Rusya, buralarda yaşayan Ermeni ve Rumları silahlandırarak Oltu halkı üzerindeki baskı ve yıldırma hareketlerine devam etti.

1.Dünya Savaşı'na kadar Ruslara karşı bir varlık gösteremeyen yöre halkı, Ziya Bey liderliğinde Ermeni ve Rus zulmüne sessiz kalmayarak Teşkilat-ı Mahsusa müfrezelerine arkadaşlarıyla birlikte destek oldu. Bu durumun öğrenilmesi üzerine Yusuf Ziya Bey birçok tehdit ve suikast girişimine maruz kaldı. Ancak o, bütün bu olup bitenler karşısında vatan için bağımsızlık için mücadele etmekten geri durmadı. Rus jandarma teşkilatından istifa ederek Oltu'da faaliyetlerini sürdürdü. Bir dönem de Kars İstinaf Mahkemesinde görev aldı.

Yusuf Ziya Bey, 1917'de Rusya'da vuku bulan Bolşevik Devrimi'nden sonra halk temsilcisi olarak Tiflis'e gönderildi. Bütün zorluklara rağmen örgütlü olarak yürütülecek olan Milli Mücadele'nin içinde yer almakta tereddüt etmedi. Bolşevik Devrimi'nden sonra Bakü İslâm Cemiyet-i Hayriyesi ile birlikte Gizli İslâm Komitesi'nin kurulmasında aktif bir şekilde görev aldı. Bu komitede kardeşi Yasin Bey, Dr. Esat, Şakiroflardan Ahmet, Terpinkli Molla Veysel, Sefer Efendizade Ahmet, Molla Bilal, Dağgırlı Taştan Efendi gibi isimlerle beraber çalıştı.

Bölgede bu çabalar devam ederken Rusya ile İttifak Devletleri arasında barış müzakereleri sonuç vermiş, 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması imzalanmıştı. Bu barış antlaşmasına göre (4.Maddesi); 1878'de Rusya'ya verilen Elviye-i Selâse ve Oltu'nun geleceği, bölgede yapılacak plebisit (referandum) sonucuna göre tayin edilecekti. Oltu ve civarında bu gelişmeler devam ederken daha önce imza edilen Brest-Litovsk Antlaşması gereğince bölge halkının kendi geleceğini belirleme hakkını yerine getirebilmek için zaman kaybetmeden referandum çalışmaları başlatıldı. 20 Haziran 1918 günü Oltu'da yapılan referandumda yalnız altı köyde 925 Rum bulunduğu, 10.000 erkek nüfusun ise

Müslüman olduğu anlaşıldı. 127 köyü ihtiva eden Oltu kazasında referandum yapıldı. Burada yapılan referandum sonucuna göre oybirliği ile Osmanlı Devleti'ne iltihak kararı çıkmıştı. Ziya Bey, plebisit sonuçlarını ve Elviye-i Selâse'nin Osmanlı Devleti'ne iltihak mazbatalarını İstanbul'a götürecektir heyete üye seçildi. Bu sonuçlar İstanbul'a iletilince büyük bir memnuniyet içinde kutlama törenleri yapıldı ve bölge için Hatt-ı Hümayun okunarak Elviye-i Selâse'nin Osmanlı Devleti'ne iltihakı gerçekleşti. Bu antlaşmanın dördüncü maddesi gereğince Rusya, kırk yıl önce işgal ederek hüküm sürdüğü Vilâyât-ı Şarkiye'den çekilmeyi kabul etmesine paralel olarak Oltu ve havalisi de bu esareten kurtulmuş oldu.

Plebisit ile ortaya çıkan sonuç bölgede yeni gelişmelere zemin hazırladı. Bu antlaşma gereğince Ermeniler geri çekilmeye başladı. Ancak bu çekilme esnasında Ermeniler, Horasan'da, Hasankale'de ve bölgedeki köylerde büyük mezalim yapmaya devam etti. Buralarda yaşananlar Oltu'da duyuldukça olup bitenlere misilleme olarak Yusuf Ziya Bey önderliğindeki Komite, 12 Mart 1918'de toplanarak bütün Ermenilerin sınır dışı edilmesi kararını aldı. Bu gelişmeler üzerine 25 Mart 1918'de de Yarbey Mürsel Bey komutasındaki Osmanlı ordusu Oltu'ya girdi ve şehri teslim aldı. "Mürsel Bey komutasındaki V. Kafkas Fırkası Oltu'ya girdiğinde bütün mürur, idare ve ambarlar olduğu gibi teslim edilerek yerli Türk komite idaresine de nihayet verildi. Mürsel Bey, Yusuf Ziya Bey'i yaptığı hizmetlere binaen de Oltu Mutasarrıflığına tayin etti.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla bölgede yaşanan sevinç de kısa sürdü. Osmanlı ordusu geri çekilmek zorunda kalınca İtilaf Devletleri'nin desteğini alan Ermeniler Oltu ve civarında zulme devam etti. Bu gelişmeler bölgede yaşanırken Yusuf Ziya Bey ve arkadaşları Oltu İslâm Komitesi'ni İslam Terakki Komitesi adıyla teşkilatlandırdı. 1919'da Kars'ın İngilizlerce işgali ve Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti'ni dağıtması üzerine Yusuf Ziya Bey başkanlığında "Oltu Şûra Hükümeti" kuruldu. Yusuf Ziya Bey, Şûra Reisliği yanında Oltu ve çevresinin aynı zamanda Mutasarrıfı olarak da görevini ifa etti. Bu görevleri bir yıldan fazla bir süre devam ettirdi. Ankara'da yeni bir meclisin açılması ve İstiklal Savaşı'nın başlamasıyla da Oltu Şûra Hükümeti, TBMM'ye katılma kararı aldı. Erzurum Mebusu Necati Bey de Oltu Şûrâ Hükümeti Reisi Yusuf Ziya Bey'in Meclis tarafından mutasarrıf olarak tayini konusundaki teklifini TBMM'ye sundu. TBMM'nin aynı oturumunda Oltu'nun kırk iki yıllık esareti, Oltu Şûrâ Hükümeti'nin varlığı hukuken BMM Hükümeti ve devletine katılması suretiyle son buldu.

17 Ağustos 1920'de de Yusuf Ziya Bey, TBMM tarafından resmen Oltu Mutasarrıfı olarak tayin edildi. Bu görevini 1921 Gümrü Antlaşması'na kadar devam ettirdi. İltihaktan sonra da bölgede Ermenilere karşı mücadeleye devam etti. Oltu Mutasarrıfı Yusuf Ziya Bey'in milisleri, Ankara Hükümeti'nin aldığı Doğu Harekâtı kararıyla Kazım Karabekir Paşa komutasında kazanılan savaşlara destek oldu. 3 Aralık 1920 Gümrü Antlaşması sonrası Moskova ve Kars Antlaşmalarıyla da bölgedeki "de facto" durum hukuken ve resmen dünya devletlerince tanınmış oldu.

Bu tarihten sonra Oltu'da mütavazi bir hayat süren Yusuf Ziya Bey, 14 Temmuz 1928'de 42 yaşında vefat etti. Oltu Şûra Hükümeti'nin Reisi olan Yusuf Ziya Bey, ülkesi ve devleti için yaptığı üstün hizmetlerine binaen verilen Sultan Vahidettin'in "Berat"ı ile TBMM adına Gazi Mustafa Kemal Paşa imzalı "İstiklâl Madalyası Vesikası" ile ödüllendirildi.

Erdal AYDOĞAN

KAYNAKÇA

Arşivler

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA)

Resmî Yayınları

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi,
Cilt 1, 3. bs. Ankara, 1959.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi,
Cilt 8, 2.bs, Ankara, 1945.

Araştırma Eserler

Arif Cemil, **I. Dünya Savaşı'nda Teşkilat-ı Mahsusa**, İstanbul,1997.

ARMAOĞLU, Fahir H., **Siyasi Tarih Dersleri 1789-1919**, Ankara, 1961.

AYDOĞAN, Erdal, **İttihat ve Terakki'nin Doğu Politikası (1908-1918)**, İstanbul, 2005.

BETÜL, Aslan, "I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türklerinin Oltu'daki Yardım Faaliyetleri", **Geçmişten Geleceğe Oltu ve Çevresi Sempozyumu (1-3 Temmuz 1998)**, Erzurum, 1998.

BETÜL, Aslan, **I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türkleri'nin Anadolu Türklerine Kardeş Kömeği (Yardımları) ve Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi**, Ankara, 2000.

BURÇAK, Rıfki Salim, **Siyasi Tarih (Ders Notları)**, Ankara 1984.

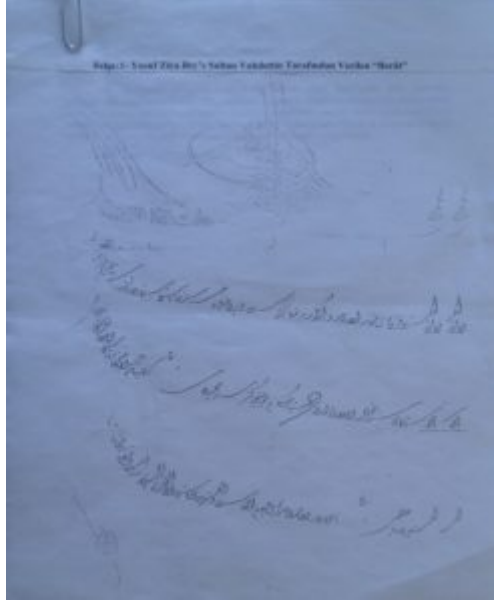
DAYI, Esin, **Elviye-i Selâse'de Milli Teşkilatlanma (Kars, Ardahan, Batum)**, Erzurum, 1997.

DEMİREL, Muammer, "İşgal Yıllarında Oltu", **Geçmişten Geleceğe Oltu ve Çevresi Sempozyumu (1-3 Temmuz 1998)**, Erzurum 1998.

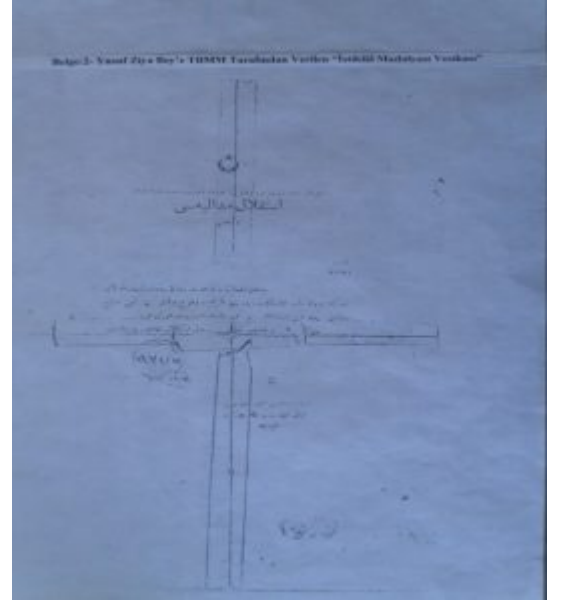
DİLEK, Mehmet Sait, **Ali Rıza Ataman Bey, Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti Dahiliye Nazırı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2001.

Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Cilt.12, İstanbul, 1990.

ERİM, Nihat, **Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları)**, Cilt I,

Yusuf Ziya Bey'e verilen Sultan Vakıfının Tarafından Verilen Berat

Yusuf Ziya Bey'e TBMM Tarafından Verilen İstiklal Madalyası Vesikası

Ankara 1953.

Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekât-ı İhtilaliyesi, İlân-ı Meşrutiyetden Evvel ve Sonra, (Hz.) H. Erdoğan Cengiz, Ankara, 1983.

EYYÜPOĞLU, İsmail, **Elviye-i Selase'de İdari Teşkilatlanma (1918-1921)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2003

GÖKDEMİR, Ahmet Ender, **Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti**, Ankara, 1989.

HAŞİMOĞLU, Mecit, "Bakü İslam Cemiyet-i Hayriyesi ve Oltu Milli İslam Komitesi", **Tarih Yolunda Erzurum**, 4 (Aralık 1959), s.20.

HAŞİMOĞLU, Mecit, "Oltu'nun Kurtuluşu", **Tarih Yolunda Erzurum**, 5-6 (Mart-Haziran 1960).

KILIÇ, Selami, "İşgalden Kurtuluşa Oltu (1878-1920)", **Geçmişten Geleceğe Oltu ve Çevresi Sempozyumu (1-3 Temmuz 1998)**, Erzurum, 1998.

KILIÇ, Selami, **Türk Sovyet İlişkilerinin Doğuşu, Brest- Litovsk Barışı ve Müzakereleri (22 Aralık 1917- 3 Mart 1918)**, İstanbul, 1998.

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, **Milli Mücadelede Kars**, İstanbul, 1960.

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, **Türk İnkılâp Tarihi Ders Notları (1975-1976)**, Erzurum, 1976.

Köycü, Hüseyin, "Oltu Milli İslam Komitesi, Kars İslam Milli Şurası, Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti", **Şenkaya**, (15 Ocak 1951), No:7.

KURAT, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya**, Ankara 1990.

MERAM, Ali Kemal, **Türk Rus İlişkileri**, Tarihi, İstanbul, 1969.

MERAY, Seha L.- OLCAY, Osman, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler)**, Ankara, 1977.

Oltu Şûrâ Hükümeti ve Yasin Haşimoğlu'nun Hatıraları, Erdal Aydoğan (Hz.), 3.bs., Erzurum 2017.

ÖNAL, Sami, "Oltu'lu Yusuf Ziya Bey", **Türk Kültürü**, 70/ VI (Ağustos 19689).

ÖNAL, Sami, **Milli Mücadele'de Oltu**, Ankara, 1968.

TANÖR, Bülent, **Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları, 81918-1920)**, İstanbul, 1992.

23/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yusuf-ziya-bey/?pdf=5643> adresinden erişilmiştir